

Tomasz Graff

ORCID: 0000-0002-2142-086X
Uniwersytet Papieski Jana Pawła II w Krakowie

s. Elżbieta Elena Wróbel

ORCID: 0000-0003-1615-3637
Uniwersytet Papieski Jana Pawła II w Krakowie

Wokół postaci Mikołaja Zebrzydowskiego (1553–1620) i jego rodziny. Stan i perspektywy badań

**Mikołaj Zebrzydowski (1553–1620)
and His Family. The Status and Prospects
of Research**

Abstrakt

Artykuł ukazuje w ujęciu problemowym stan badań nad postacią Mikołaja Zebrzydowskiego (1553–1620) oraz jego rodziny do roku 2022. Zwrócono uwagę na najważniejsze publikacje dotyczące jego biografii, fundacji oraz działalności politycznej. Zauważono, że dotychczasowa historiografia zajmowała się Zebrzydowskim głównie w kontekście rokoszu sandomierskiego, fundacji klasztoru, kalwarii oraz fundacji w rodowych Zebrzydowicach. Natomiast genealogią rodziny Zebrzydowskich, ich majątkiem oraz powiązaniem z innymi rodami zajmowano się sporadycznie. Nieco szerzej analizowano działalność Floriana Zebrzydowskiego, ojca Mikołaja, jednak głównie jako teoretyka wojskowości. Autorzy podkreślają

szczególnie znaczenie rocznicy 400-lecia śmierci wojewody krakowskiego, która przypadła na rok 2020. Przyczyniła się ona do intensyfikacji badań nad biografią Mikołaja Zebrzydowskiego i jego rodziną, co zaowocowało m.in. wydaniem dwóch monografii: szkicu biograficznego oraz pracy zbiorowej. W podsumowaniu artykułu nakreślono perspektywy badawcze dotyczące biografii wojewody krakowskiego i jego rodziny, zauważając m.in. konieczność rozszerzenia kwerend w archiwach krajowych i zagranicznych.

Słowa kluczowe: Mikołaj Zebrzydowski, rodzina Zebrzydowskich, Kalwaria Zebrzydowska, Zebrzydowice

Abstract

The article assesses in the issue related approach the research on Mikołaj Zebrzydowski (1553–1620) and his family which had been carried out until 2022. The focus is laid on the most important publications related to his biography, endowments and political activity. It is noted that previous historiography has dealt with Zebrzydowski mainly in the context of the Sandomierz rebellion, as well as his foundation of the monastery and the Calvary in Kalwaria Zebrzydowska as well as the endowments in his ancestral town of Zebrzydowice. On the other hand, the genealogy of the Zebrzydowski family, their properties and their connections with other families have been studied sporadically. Relatively more attention has been paid to the activities of Florian Zebrzydowski, the father of Mikołaj, but mainly as a military theorist. The authors particularly emphasize the importance of the 400th death anniversary of the Voivode of Cracow, which was in 2020. This contributed to the intensification of research on the biographies of Mikołaj Zebrzydowski and his family, the results of which included the publication of two monographs: a biographical sketch and a joint work dedicated to Mikołaj Zebrzydowski and his activities. The article concludes by outlining the study perspectives on the biographies of the Voivode of Cracow and his family, emphasizing, among others, the need to expand the research both in domestic and foreign archives.

Keywords: Mikołaj Zebrzydowski, Zebrzydowski family, Kalwaria Zebrzydowska, Zebrzydowice

Wprowadzenie

W 2020 roku minęło 400 lat od śmierci wojewody krakowskiego Mikołaja Zebrzydowskiego, rokoszanina i fundatora Kalwarii Zebrzydowskiej. Rocznica ta była okazją do intensyfikacji badań nad jego biografią (zwłaszcza nad jej mniej znanymi wątkami) oraz losami rodziny

Zebrzydowskich. Wcześniej bowiem tylko niewiele prac w sposób szerszy poruszało tę tematykę, a te, które to czyniły, skupiały się głównie na najbardziej znanym okresie życia Zebrzydowskiego, to jest przywództwie w rokoszu sandomierskim, a także na jego fundacji klasztoru bernardyńców i drózek kalwaryjskich.

Temat rokoszu od pokoleń interesował badaczy, stąd na przestrzeni dziesięcioleci historycy, opisując zmagania między złotą wolnością a królewskim majestatem, szeroko uwzględniali udział w nim wojewody krakowskiego. Ostatnio dyskurs ten wzbogacił się o obszerną monografię rokoszu Agnieszki Pawłowskiej-Kubik *Rokosz sandomierski 1606–1609. Rzeczpospolita na politycznym rozdrożu*, która ukazała nowy obraz tego masowego ruchu szlacheckiego¹, znanego do tej pory szerzej m.in. z klasycznych prac Henryka Wisnera² i Jaremy Maciszewskiego³. W świetle publikacji Pawłowskiej-Kubik wojewoda Zebrzydowski jawi się jako pełen ambicji magnat-kunktator, nie do końca panujący nad ruchem, któremu teoretycznie on, gorliwy katolik, ręka w rękę wraz z protestantem Januszem Radziwiłłem przewodził. Relacje pomiędzy Januszem Radziwiłłem a Mikołajem Zebrzydowskim Pawłowska-Kubik szerzej opisała ponadto w osobnym artykule⁴. Z pewnością warto zauważyć, że niezwykle cenne w kontekście zrozumienia specyfiki mechanizmów rokoszu są rozważania pióra Edwarda Opalińskiego⁵.

1 Agnieszka Pawłowska-Kubik, *Rokosz sandomierski 1606–1609. Rzeczpospolita na politycznym rozdrożu* (Toruń: Wydawnictwo Naukowe Uniwersytetu Mikołaja Kopernika, 2019).

2 Henryk Wisner, *Rokosz Zebrzydowskiego* (Kraków: Krajowa Agencja Wydawnicza, 1989).

3 Jarema Maciszewski, *Wojna domowa w Polsce (1606–1609). Studium z dziejów walki przeciw kontrreformacji, cz. 1: Od Stężycy do Janowca* (Wrocław: Zakład Narodowy im. Ossolińskich, 1960).

4 Agnieszka Pawłowska-Kubik, „Pragmatyzm czy zdrada? Relacje pomiędzy przywódcami rokoszu sandomierskiego, Mikołajem Zebrzydowskim i Januszem Radziwiłłem, po klęsce pod Guzowem”, *Studia Historica Gedanensia* 12 (2021): 132–157.

5 Np. Edward Opaliński, „Problem uczestnictwa w obradach sejmu 1607. Kwestia autorytetu parlamentu w opinii szlacheckiej”, w: *Echa Przeszłości* (Olsztyn: Wydawnictwo Uniwersytetu Warmińsko-Mazurskiego, 2018), 115–133; *idem*, „Prawo i wolność w szlacheckim systemie wartości w drugiej połowie XVI i na początku XVII stulecia”, w: *Wartości polityczne Rzeczypospolitej Obojga Narodów. Struktury aksjologiczne i granice cywilizacyjne*, red. Anna Grześkowiak-Krwawicz (Warszawa: Wydawnictwo Uniwersytetu Warszawskiego, 2017), 242–263; *idem*, „Rokosz Zebrzydowskiego – element antysystemu czy nieudana rewolucja?”, *Przegląd Sejmowy* nr 4 (141) (2017): 53–69. Zob. też *idem*, „Agnieszka Pawłowska-Kubik, *Rokosz sandomierski 1606–1609. Rzeczpospolita na politycznym rozdrożu*, Toruń 2019, Wydawnictwo Naukowe UMK, ss. 522”, *Kwartalnik Historyczny* R. 128, nr 2 (2021): 659–665; por. Agnieszka Pawłowska-Kubik, „W odpowiedzi na recenzję Edwarda Opalińskiego”, *Kwartalnik Historyczny* R. 129,

W polskiej historiografii, podobnie jak zresztą już w literaturze doby rokoszu, od lat pojawiają się jednak także skrajne opinie dotyczące legalności rokoszu i udziału w nim Zebrzydowskiego. Ostatnio np. Janusz Byliński w tekście *Mikołaj Zebrzydowski, zasłużony rotmistrz królewski – niefortunny wódz rokoszu 1606–1608*, choć skupił się głównie na panoramicznym ukazaniu całej kariery politycznej Radwanity, to jednak wyraźnie podkreślił nielegalność działań rokoszowych wojewody i łamanie przez niego prawa, a także niesłychaną pogardę wobec majestatu królewskiego⁶. Natomiast w grupie badaczy usprawiedliwiających działania rokoszowe wojewody krakowskiego z pewnością wyróżnił się o. Hieronim E. Wyczawski OFM, który w monografii *Kalwaria Zebrzydowska* wprost sugerował legalność postępowania Mikołaja Zebrzydowskiego na gruncie zasad funkcjonowania ówczesnego ustroju Rzeczypospolitej i rzekomo godzących w ten ustrój rządów Zygmunta III Wazy. Autor ten szerzej opisał też genealogię rodziny Zebrzydowskich, niestety błędnie utożsamiając Jana Zebrzydowskiego, stryja Mikołaja, z jego bratem, którego jako jedynak nigdy nie miał⁷. Dodajmy, że oprócz pracy Wyczawskiego i ostatnio tekstu Patrycji Gąsiorowskiej⁸ niewiele publikacji traktowało dotychczas o innych członkach rodziny Mikołaja. Najwięcej uwagi poświęcano zazwyczaj jego ojcu Florianowi, ale głównie pod kątem jego działalności jako teoretyka wojskowości⁹. Natomiast z pewnością zasługą

nr 1 (2022): 181–190; Edward Opaliński, „Replika na odpowiedź Agnieszki Pawłowskiej-Kubik”, *Kwartalnik Historyczny* R. 129, nr 1 (2022): 191–194.

- 6 Janusz Byliński, „Mikołaj Zebrzydowski, zasłużony rotmistrz królewski – niefortunny wódz rokoszu 1606–1608”, w: *Historia testis temporum, lux veritatis, vita memoriae, nuntia vetustatis. Księga Jubileuszowa dedykowana Profesorowi Włodzimierzowi Kaczorowskiemu*, red. Ewa Kozerska, Marek Maciejewski, Piotr Stec (Opole: Wydawnictwo Uniwersytetu Opolskiego, 2015), 291–348.
- 7 Hieronim Eugeniusz Wyczawski, *Kalwaria Zebrzydowska*, wyd. II (Kalwaria Zebrzydowska: Wydawnictwo Calvarianum, 2006).
- 8 Patrycja Gąsiorowska, „Od Jana do Michała. Zarys dziejów rodu Zebrzydowskich”, w: *Mikołaj Zebrzydowski (1553–1620), palatinus et capitaneus Cracoviensis, fundator et defensor Ecclesiae. W czterechsetną rocznicę śmierci*, red. Aleksander Krzysztof Sitnik (Kraków: Wydawnictwo Homini, 2021), 11–46.
- 9 Stanisław Bodniak, „Przedmowa”, [do:] „Hetman Florian Zebrzydowski o porządku wojennym”, *Przegląd Historyczno-Wojskowy* 3 (1931), z. 2: 295–299; Karol Łopatecki, „Poglądy Floriana Zebrzydowskiego dotyczące ufortyfikowania, obrony i poddania twierdzy”, *Białostockie Teki Historyczne* 13 (2015): 91–110; *idem*, „Disciplina militaris” w *wojskach Rzeczypospolitej do połowy XVII wieku* (Białystok: Instytut Badań nad Dziedzictwem Kulturowym Europy, 2012), 168–182; Makowiec Paweł, „Działalność wojskowa hetmana Floriana Zebrzydowskiego”, w: *Materiały do historii wojskowości*, nr 2, red. Antoni Krzysztof Sobczak, Janusz Waldemar Jasiński (Pułtusk: Akademia Humanistyczna im. A. Gieyszтора, 2004), 11–18; *idem*, „Kariera urzędnicza Floriana Zebrzydowskiego. Przyczynek do dziejów awansu «rodów nowych» w elicie władzy

Wyczawskiego jest dogłębne ukazanie procesu fundacji klasztoru i drózek kalwaryjskich przez Mikołaja i kontynuacji tego dzieła przez jego syna Jana i wnuka Michała¹⁰. W tym miejscu warto wspomnieć także artykuł Piotra Guzowskiego, który porównał biografie Bernarda Maciejowskiego i Mikołaja Zebrzydowskiego, notabene wielkich przyjaciół od czasów młodości¹¹. Jan Ryś ukazał z kolei w sposób syntetyczny związek Zebrzydowskiego z Krakowem, a s. Elżbieta Wróbel opisała proces fundacyjny Bractwa Żołnierskiego świętego Michała Archanioła w rodowych Zebrzydowiczach. Biografią Mikołaja Zebrzydowskiego w sposób szkicowy zajął się także Augustyn Ormanty¹².

Postać Zebrzydowskiego była również mniej lub bardziej eksponowana przez badaczy opisujących sytuację polityczną w latach 1574–1605, rzadziej w okresie porokoszowym. Historycy zazwyczaj uważali Mikołaja za głównego poplecznika i niemal prawą rękę przywódcy opozycji tj. zmarłego w 1605 roku hetmana i kanclerza Jana Zamoyskiego¹³.

Powyższy stan badań w związku z przypadającą w 2020 roku rocznicą śmierci uległ znacznej poprawie, bowiem w ciągu krótkiego okresu powstało kilka nowych publikacji, które w szerszym aspekcie ukazały życie i działalność wojewody oraz jego potomków. W 2020 roku opublikowano pierwszą monografię Zebrzydowskiego w polskiej historiografii autorstwa Tomasza Graffa, Elżbiety E. Wróbel i Bartłomieja Wołyńca *Mikołaj Zebrzydowski (1553–1620). Szkic biograficzny*¹⁴. Książka ta

za panowania Zygmunta II Augusta”, w: *Materiały do historii wojskowości*, nr 1, red. Antoni Krzysztof Sobczak (Pułtusk: Akademia Humanistyczna im. A. Gieysztor, 2004), 63–68; Hubert Korzeniowski, „Organizacja wojskowa w dziełach hetmana Floriana Zebrzydowskiego”, *Clepsydra* 1 (2020): 79–99.

- 10 Wyczawski, *Kalwaria Zebrzydowska*, 92 i n. (tu także starsza literatura na ten temat). Zob. też: *Wybrane zagadnienia z dziejów Kalwarii Zebrzydowskiej. Na 400-lecie pierwszej lokacji Kalwarii Zebrzydowskiej (1617–2017)*, red. Andrzej Nowakowski (Kraków: Wydawnictwo 3kolory, 2017). Pomijamy stosunkowo liczne w ostatnich latach publikacje popularnonaukowe na ten temat.
- 11 Piotr Guzowski, „Bernard Maciejowski i Mikołaj Zebrzydowski – biografie (prawie) równoległe”, w: *Władza i prestiż. Magnateria Rzeczypospolitej w XVI–XVII wieku*, red. Jerzy Urwanowicz (Białystok: Wydawnictwo Uniwersytetu w Białymstoku, 2003), 71–93.
- 12 Augustyn Ormanty, *Wybrane epizody z życia i działalności Mikołaja Zebrzydowskiego (1553–1620)* (Kraków: Wydawnictwo Calvarianum, 2003).
- 13 Np. Adam Strzelecki, *Sejm r. 1605* (Kraków: PAU, 1921); Przemysław Piotr Szpaczyński, *Mocarstwowe dążenia Zygmunta III w latach 1587–1618* (Kraków: Universitas, 2013); Aleksandra Barwicka-Makula, *Od wrogości do przyjaźni. Habsburgowie austriaccy wobec Polski w latach 1587–1592* (Katowice: Wydawnictwo Uniwersytetu Śląskiego, 2019).
- 14 Tomasz Graff, Bartłomiej Wołyńiec, Elżbieta Elena Wróbel, *Mikołaj Zebrzydowski 1553–1620. Szkic biograficzny* (Kraków: Księgarnia Akademicka, 2020).

z pewnością nie wyczerpała tematu, jednak w sposób przystępny, wzorem monografii biograficznych wydawanych w serii Ossolineum, przedstawiła najważniejsze etapy życia Zebrzydowskiego, w tym szczegółowo jego genealogię, młodość i edukację, działalność polityczną: przedrokosзовą, w trakcie rokосу (tu również akcentując kunktatorstwo Zebrzydowskiego) oraz porokosзовą. Osobno ukazano fundacje magnata – ze szczególnym uwzględnieniem założenia klasztoru oo. bernardynów i drózek kalwaryjskich oraz działalności w rodowym gnieździe, czyli Zebrzydowicach (fundacja szpitala i klasztoru bonifratrów, bractwa św. Michała Archanioła, budowa nowego kościoła parafialnego). Zwrócono też uwagę na założenie miasta – Zebrzydowa, dzisiejszej Kalwarii Zebrzydowskiej, kontakty Zebrzydowskiego z zakonami, a także na obecność rokoszana w pamięci współczesnych i potomnych w różnorodnych dziełach literackich, jak również na jego wizerunki, m.in. widniejące na grafikach, portretach i medalach. Równocześnie z tą publikacją, staraniem kalwaryjskich oo. bernardynów ukazała się publikacja *Mikołaj Zebrzydowski (1553–1620), palatinus et capitaneus Cracoviensis, fundator et defensor Ecclesiae. W czterechsetną rocznicę śmierci*¹⁵. Znalazło się w niej dziewięć artykułów, w dużej mierze poszerzających dotychczasową wiedzę na temat Mikołaja Zebrzydowskiego i jego rodziny. Patrycja Gąsiorowska ukazała, jak już wspomniano, szerzej dzieje rodu Zebrzydowskich¹⁶, ks. Tomasz Moskał opisał Zebrzydowskich ukazanych na kartach dzieła Roberta Bellarmina z 1616 roku¹⁷, Aleksander K. Sitnik OFM szerzej potraktował natomiast temat fundacji Mikołaja Zebrzydowskiego na rzecz kalwaryjskich bernardynów¹⁸. Z kolei Czesław Gniecki OFM starał się wskazać na wpływ bernardynów na Zebrzydowskiego w sferze wizji życia pustelniczego¹⁹. Kolejny autor, Augustyn Ormanty, obecny burmistrz Kalwarii Zebrzydowskiej, naszkicował cztery wieki dziejów miasta

15 *Mikołaj Zebrzydowski (1553–1620), palatinus et capitaneus Cracoviensis, fundator et defensor Ecclesiae. W czterechsetną rocznicę śmierci*, red. Aleksander Krzysztof Sitnik (Kraków: Wydawnictwo Homini, 2021).

16 Patrycja Gąsiorowska, „Od Jana do Michała. Zarys dziejów rodu Zebrzydowskich”, *ibidem*, 11–46.

17 Tomasz Moskał, „Zebrzydowscy na kartach polskiego wydania dzieła Roberta Bellarmina *De ascensione mentis in Deum per scalas rerum creaturarum* z 1616 r.”, *ibidem*, 47–64.

18 Aleksander Krzysztof Sitnik OFM, „Fundacja wojewody krakowskiego Mikołaja Zebrzydowskiego na rzecz bernardynów w Kalwarii Zebrzydowskiej (1602)”, *ibidem*, 65–140.

19 Czesław Gniecki OFM, „Wpływ Braci Bernardynów na Mikołaja Zebrzydowskiego w sferze wizji życia pustelniczego i roli jego eremu w Kalwarii”, *ibidem*, 141–170.

Wokół postaci Mikołaja Zebrzydowskiego (1553–1620)...

łącznie sacrum i profanum²⁰. Elżbieta E. Wróbel CSFN obszernie opisała fundacje Zebrzydowskiego w Zebrzydowicach²¹, natomiast Bartłomiej M. Wołyniec pogłębił temat relacji Mikołaja z zakonami jezuitów, karmelitów, karmelitanek bosych, a także z bernardynkami²². Przedostatnia autorka Agata Dworzak zanalizowała galerię portretów Zebrzydowskich w kruzgankach kalwaryjskich²³, natomiast w ostatnim artykule – pióra Cypriana J. Moryca OFM – przedstawiono bernardyńskie zabytki kultu loretańskiego, tj. „Domek Maryi” oraz ołtarz Matki Bożej Anielskiej²⁴.

Osobno zasługują na uwagę publikacje Mirosława Płonki, który w ostatnim czasie wzbogacił naszą wiedzę dotyczącą obecności postaci Zebrzydowskiego w dziełach sztuki, literaturze i szerzej pojętej kulturze, a także ukazał kompleks kalwaryjski jako krajobraz pamięci²⁵. Dodajmy, że na publikację czeka praca doktorska Kacpra Górskiego, który opracował zagadnienie funkcjonowania urzędu grodzkiego krakowskiego w okresie sprawowania urzędu starosty generalnego krakowskiego przez Mikołaja Zebrzydowskiego (1585–1620)²⁶.

W przyszłości należy jednak eksplorować nowe pola badawcze, a w szczególności szerzej przedstawić aktywność polityczną Mikołaja Zebrzydowskiego przed rokoszem i po nim, a zwłaszcza po śmierci żony Doroty w 1610 roku. Dotychczas historiografia uważała bowiem, że Zebrzydowski w ostatnich latach swojego życia wycofał się ze sceny

20 Augustyn Ormanty, „Kalwaria Zebrzydowska – cztery stulecia miasta łączącego sacrum i profanum”, *ibidem*, 171–182.

21 Elżbieta Elena Wróbel CSFN, „Fundacje Mikołaja Zebrzydowskiego w rodowych Zebrzydowicach”, *ibidem*, 183–197.

22 Bartłomiej Michał Wołyniec, „Relacje Mikołaja Zebrzydowskiego z jezuitami, karmelitami, karmelitanekami bosymi oraz bernardynkami”, *ibidem*, 199–222.

23 Agata Dworzak, „Galeria portretowa Zebrzydowskich w klasztorze oo. Bernardynów w Kalwarii Zebrzydowskiej”, *ibidem*, 223–254.

24 Cyprian Janusz Moryc OFM, „Domek Maryi Pawła Baudartha i ołtarz Matki Boskiej Anielskiej – bernardyńskie zabytki kultu loretańskiego w Kalwarii Zebrzydowskiej”, *ibidem*, 255–308.

25 Mirosław Płonka, „Portrayals of Mikołaj Zebrzydowski’s in Literature and Art”, *Folia Historica Cracoviensia* 26/2 (2020): 39–68; *idem*, „Jan Jerzyczek – a resident painter of the Calvary complex in Kalwaria Zebrzydowska”, *Folia Historica Cracoviensia* 27, nr 1 (2021): 55–84; *idem*, „Kompleks kalwaryjny w Kalwarii Zebrzydowskiej jako krajobraz pamięci i pomnik XVI-wiecznej Jerozolimy”, *Ochrona Zabytków* 2 (2019): 189–217; *idem*, „Mikołaj Zebrzydowski jako nauczyciel buntów w dramacie Ludwika Orpiszewskiego”, *Klio. Czasopismo Poświęcone Dziejom Polski i Powszechnym* 57, nr 1 (2021): 113–134.

26 Kacper Górski, *Jurysdykcja karna sądu i urzędu grodzkiego krakowskiego w latach 1585–1620. Studium z dziejów staropolskiego wymiaru sprawiedliwości* (Kraków: maszynopis rozprawy doktorskiej UJ, 2021). Pomijamy w tym miejscu prace magisterskie, licencjackie itp. związane z Mikołajem Zebrzydowskim i jego rodziną.

politycznej. Ciekawy wydaje się także obraz wojewody widziany oczyma dostojników świeckich i kościelnych, w tej drugiej grupie należy uwzględnić szczególnie opinie nuncjuszy i samych papieży. Dokumenty przechowywane w archiwach Rzymu – np. w jezuickim ARSI (Archivum Romanum Societatis Iesu) – Watykanu, AGAD-zie (Archiwum Głównym Akt Dawnych), Bibliotece Czartoryskich i w innych instytucjach z pewnością pozwolą pogłębić spojrzenie na jego szeroko pojętą działalność na różnych polach ówczesnego życia politycznego i społecznego. Niewątpliwie umożliwią także pełniejszą ocenę tej wielowymiarowej postaci również w oczach jemu współczesnych. Ponadto należałoby zwrócić uwagę na korespondencję, jaką prowadził z najważniejszymi dostojnikami i z samym królem, a także szerzej ukazać relacje pomiędzy nimi. Wreszcie warto przyrzeć się aktywności Mikołaja jako urzędnika pełniącego w państwie najważniejsze funkcje. Osobnych studiów wymagają sprawy majątkowe rodziny Zebrzydowskich, a także ich działalność fundacyjna, nie tylko w odniesieniu do Kalwarii oraz rodowych Zebrzydowic. Również genealogia Zebrzydowskich powinna zostać w przyszłości szerzej rozpoznana, zarówno w odniesieniu do linii małopolskiej, jak i wielkopolskiej.

Bibliografia

Książki i monografie

- Barwicka-Makula Aleksandra, *Od wrogości do przyjaźni. Habsburgowie austriaccy wobec Polski w latach 1587–1592* (Katowice: Wydawnictwo Uniwersytetu Śląskiego, 2019).
- Byliński Janusz, „Mikołaj Zebrzydowski, zasłużony rotmistrz królewski – niefortunny wódz rokoszu 1606–1608”, w: *Historia testis temporum, lux veritatis, vita memoriae, nuntia vetustatis. Księga Jubileuszowa dedykowana Profesorowi Włodzimierzowi Kaczorowskiemu*, red. Ewa Kozerska, Marek Maciejewski, Piotr Stec (Opole: Wydawnictwo Uniwersytetu Opolskiego, 2015), 291–348.
- Dworzak Agata, „Galeria portretowa Zebrzydowskich w klasztorze oo. Bernardynów w Kalwarii Zebrzydowskiej”, w: *Mikołaj Zebrzydowski (1553–1620), palatinus et capitaneus Cracoviensis, fundator et defensor Ecclesiae. W czterechsetną rocznicę śmierci*, red. Aleksander Krzysztof Sitnik OFM (Kraków: Wydawnictwo Homini, 2021), 223–254.
- Gąsiorowska Patrycja, „Od Jana do Michała. Zarys dziejów rodu Zebrzydowskich”, w: *Mikołaj Zebrzydowski (1553–1620), palatinus et capitaneus Cracoviensis, fundator et defensor Ecclesiae. W czterechsetną rocznicę śmierci*, red. Aleksander Krzysztof Sitnik OFM (Kraków: Wydawnictwo Homini, 2021), 11–46.

Wokół postaci Mikołaja Zebrzydowskiego (1553–1620)...

- Gniecki Czesław OFM, „Wpływ Braci Bernardynów na Mikołaja Zebrzydowskiego w sferze wizji życia pustelniczego i roli jego eremu w Kalwarii”, w: *Mikołaj Zebrzydowski (1553–1620), palatinus et capitaneus Cracoviensis, fundator et defensor Ecclesiae. W czterechsetną rocznicę śmierci*, red. Aleksander Krzysztof Sitnik OFM (Kraków: Wydawnictwo Homini, 2021), 141–170.
- Górski Kacper, *Jurysdykcja karna sądu i urzędu grodzkiego krakowskiego w latach 1585–1620. Studium z dziejów staropolskiego wymiaru sprawiedliwości* (Kraków: maszynopis rozprawy doktorskiej UJ, 2021).
- Graff Tomasz, Wołyniec Bartłomiej, Wróbel Elżbieta E., *Mikołaj Zebrzydowski 1553–1620. Szkic biograficzny* (Kraków: Księgarnia Akademicka, 2020).
- Guzowski Piotr, „Bernard Maciejowski i Mikołaj Zebrzydowski – biografie (prawie) równoległe”, w: *Władza i prestiż. Magnateria Rzeczypospolitej w XVI–XVII wieku*, red. Jerzy Urwanowicz (Białystok: Wydawnictwo Uniwersytetu w Białymstoku, 2003), 71–93.
- Łopatecki Karol, „*Disciplina militaris*” w wojskach Rzeczypospolitej do połowy XVII wieku (Białystok: Instytut Badań nad Dziedzictwem Kulturowym Europy, 2012).
- Maciszewski Jarema, *Wojna domowa w Polsce (1606–1609). Studium z dziejów walki przeciw kontrreformacji, cz. 1: Od Stężycy do Janowca* (Wrocław: Zakład Narodowy im. Ossolińskich, 1960).
- Makowiec Paweł, „Działalność wojskowa hetmana Floriana Zebrzydowskiego”, w: *Materiały do historii wojskowości*, nr 2, red. Antoni Krzysztof Sobczak, Janusz Waldemar Jasiński (Pułtusk: Akademia Humanistyczna im. A. Gieysztor, 2004), 11–18.
- Makowiec Paweł, „Kariera urzędnicza Floriana Zebrzydowskiego. Przyczynek do dziejów awansu «rodów nowych» w elicie władzy za panowania Zygmunta II Augusta”, w: *Materiały do historii wojskowości*, nr 1, red. Antoni Krzysztof Sobczak (Pułtusk: Akademia Humanistyczna im. A. Gieysztor, 2004), 63–68.
- Moryc Cyprian Janusz OFM, „Domek Maryi Pawła Baudartha i ołtarz Matki Boskiej Anielskiej – bernardyńskie zabytki kultu loretańskiego”, w: *Mikołaj Zebrzydowski (1553–1620), palatinus et capitaneus Cracoviensis, fundator et defensor Ecclesiae. W czterechsetną rocznicę śmierci*, red. Aleksander Krzysztof Sitnik (Kraków: Wydawnictwo Homini, 2021), 255–308.
- Moskal Tomasz, „Zebrzydowscy na kartach polskiego wydania dzieła Roberta Bellarmina *De ascensione mentis in Deum per scalas rerum creatarum* z 1616 r.”, w: *Mikołaj Zebrzydowski (1553–1620), palatinus et capitaneus Cracoviensis, fundator et defensor Ecclesiae. W czterechsetną rocznicę śmierci*, red. Aleksander Krzysztof Sitnik OFM (Kraków: Wydawnictwo Homini, 2021), 47–64.
- Opaliński Edward, „Problem uczestnictwa w obradach sejmu 1607. Kwestia autorytetu parlamentu w opinii szlacheckiej”, w: *Echa Przeszłości* (Olsztyn: Wydawnictwo Uniwersytetu Warmińsko-Mazurskiego, 2018), 115–133.
- Opaliński Edward, „Prawo i wolność w szlacheckim systemie wartości w drugiej połowie XVI i na początku XVII stulecia”, w: *Wartości polityczne*

- Rzeczypospolitej Obojga Narodów. Struktury aksjologiczne i granice cywilizacyjne*, red. Anna Grześkowiak-Krwawicz (Warszawa: Wydawnictwo Uniwersytetu Warszawskiego, 2017), 242–263.
- Ormanty Augustyn, *Wybrane epizody z życia i działalności Mikołaja Zebrzydowskiego (1553–1620)* (Kraków: Wydawnictwo Calvarianum, 2003).
- Ormanty Augustyn, „Kalwaria Zebrzydowska – cztery stulecia miasta łączącego sacrum i profanum”, w: *Mikołaj Zebrzydowski (1553–1620), palatinus et capitaneus Cracoviensis, fundator et defensor Ecclesiae. W czterechsetną rocznicę śmierci*, red. Aleksander Krzysztof Sitnik OFM (Kraków: Wydawnictwo Homini, 2021), 171–182.
- Pawłowska-Kubik Agnieszka, *Rokosz sandomierski 1606–1609. Rzeczpospolita na politycznym rozdrożu* (Toruń: Wydawnictwo Naukowe Uniwersytetu Mikołaja Kopernika, 2019).
- Sitnik Aleksander Krzysztof, „Fundacja wojewody krakowskiego Mikołaja Zebrzydowskiego na rzecz bernardynów w Kalwarii Zebrzydowskiej (1602)”, w: *Mikołaj Zebrzydowski (1553–1620), palatinus et capitaneus Cracoviensis, fundator et defensor Ecclesiae. W czterechsetną rocznicę śmierci*, red. Aleksander Krzysztof Sitnik OFM (Kraków: Wydawnictwo Homini, 2021), 65–140.
- Strzelecki Adam, *Sejm r. 1605* (Kraków: PAU, 1921).
- Szpaczyński Przemysław Piotr, *Mocarstwowe dążenia Zygmunta III w latach 1587–1618* (Kraków: Universitas, 2013).
- Wisner Henryk, *Rokosz Zebrzydowskiego* (Kraków: Krajowa Agencja Wydawnicza, 1989).
- Wołyniec Bartłomiej Michał, „Relacje Mikołaja Zebrzydowskiego z jezuitami, karmelitami i karmelitankami bosymi oraz bernardynkami”, w: *Mikołaj Zebrzydowski (1553–1620), palatinus et capitaneus Cracoviensis, fundator et defensor Ecclesiae. W czterechsetną rocznicę śmierci*, red. Aleksander Krzysztof Sitnik OFM (Kraków: Wydawnictwo Homini, 2021), 199–222.
- Wróbel Elżbieta Elena CSFN, „Fundacje Mikołaja Zebrzydowskiego w rodowych Zebrzydowicach”, w: *Mikołaj Zebrzydowski (1553–1620), palatinus et capitaneus Cracoviensis, fundator et defensor Ecclesiae. W czterechsetną rocznicę śmierci*, red. Aleksander Krzysztof Sitnik OFM (Kraków: Wydawnictwo Homini, 2021), 183–197.
- Wybrane zagadnienia z dziejów Kalwarii Zebrzydowskiej. Na 400-lecie pierwszej lokacji Kalwarii Zebrzydowskiej (1617–2017)*, red. Andrzej Nowakowski (Kraków: Wydawnictwo 3kolory, 2017).
- Wyczawski Hieronim Eugeniusz, *Kalwaria Zebrzydowska*, wyd. II (Kalwaria Zebrzydowska: Wydawnictwo Calvarianum, 2006).

Artykuły w czasopismach

- Bodniak Stanisław, „Przedmowa”, [do:] „Hetman Florian Zebrzydowski o porządku wojennym”, *Przegląd Historyczno-Wojskowy* 3 (1931), z. 2: 295–299.

Wokół postaci Mikołaja Zebrzydowskiego (1553–1620)...

- Korzeniowski Hubert, „Organizacja wojskowa w dziełach hetmana Floriana Zebrzydowskiego”, *Clepsydra* 1 (2020): 79–99.
- Łopatecki Karol, „Poglądy Floriana Zebrzydowskiego dotyczące ufortyfikowania, obrony i poddania twierdz”, *Białostockie Teki Historyczne* 13 (2015): 91–110.
- Opaliński Edward, „Agnieszka Pawłowska-Kubik, *Rokosz sandomierski 1606–1609. Rzeczpospolita na politycznym rozdrożu*, Toruń 2019, Wydawnictwo Naukowe UMK, ss. 522”, *Kwartalnik Historyczny* R. 128, nr 2 (2021): 659–665.
- Opaliński Edward, „Replika na odpowiedź Agnieszki Pawłowskiej-Kubik”, *Kwartalnik Historyczny* R. 129, nr 1 (2022): 191–194.
- Opaliński Edward, „Rokosz Zebrzydowskiego – element antysystemu czy nieudana rewolucja?”, *Przegląd Sejmowy* nr 4 (141) (2017): 53–69.
- Pawłowska-Kubik Agnieszka, „Pragmatyzm czy zdrada? Relacje pomiędzy przywódcami rokoszu sandomierskiego, Mikołajem Zebrzydowskim i Januszem Radziwiłłem, po klęsce pod Guzowem”, *Studia Historica Gedanensia* 12 (2021): 132–157.
- Pawłowska-Kubik Agnieszka, „W odpowiedzi na recenzję Edwarda Opalińskiego”, *Kwartalnik Historyczny* R. 129, nr 1 (2022): 181–190.
- Płonka Mirosław, „Portrayals of Mikołaj Zebrzydowski’s in Literature and Art”, *Folia Historica Cracoviensia* 26, nr 2 (2020): 39–68.
- Płonka Mirosław, „Jan Jerzyczek – a resident painter of the Calvary complex in Kalwaria Zebrzydowska”, *Folia Historica Cracoviensia* 27, nr 1 (2021): 55–84.
- Płonka Mirosław, „Kompleks kalwaryjny w Kalwarii Zebrzydowskiej jako krajobraz pamięci i pomnik XVI-wiecznej Jerozolimy”, *Ochrona Zabytków* 2 (2019): 189–217.
- Płonka Mirosław, „Mikołaj Zebrzydowski jako nauczyciel buntów w dramacie Ludwika Orpiszewskiego”, *Klio. Czasopismo Poświęcone Dziejom Polski i Powszechnym* 57, nr 1 (2021): 113–134.

